

Vincenc Lukač(†) in Marijan F. Kranjc

»Pomogača« generala Maistra iz Sv. Jurija ob Ščavnici - podpolkovnik Edvard Vaupotič in stotnik Drago Kocmut

Z Vinkom Lukačem sva si zadala nalogo, da bova temeljito »obdelala« borce generala Maistra, posebej še častnike – Vinko bi zbral potrebno gradivo in fotografije, tudi rodoslovne podatke (daljni rod s podpolkovnikom Vaupotičem), jaz pa naj bi napisal članek. In ravno dan preden sem zvedel, da je prijatelj Vinko umrl, sem zastavil pero oz. odprl datoteko na računalniku. Smrt pač prehitava, zato ne bom mogel napisati še dodatnih pojasnil ...

Iz Sv. Jurija ob Ščavnici so se leta 1918/1919 generalu Maistru pridružili naslednji vaščani (po abecednem redu):

- Cvetko Andrej
- Černel Peter
- Domanjko Anton
- Domanjko Jože
- Fekonja Matija
- Filipič Andrej
- Gregorc Jože
- Holc Ludvik
- Jaušovec Alojz
- **Kocmut Drago**
- Kocuvan Anton
- Kocuvan Jože
- Kocuvan Jurij
- Kocuvan Marica
- Korošec Franc
- Kos Valentin
- Krajnc Alojz
- Krajnc Franc
- Krajnc Franc
- Kreft Henrik
- Babosek Martin
- Lukovnjak Ivan
- Markovič Jakob
- Muhič dr. Franjo
- Nedeljko Jernej
- Novak Jakob
- Prelog Jožef
- Rauter Jernej
- Senjur Jože
- Šantl Anton
- Štuhec Franc
- Štuhec Matija
- Trstenjak Franc
- **Vaupotič Edvard**
- Vrbančič Mihael
- Zemljak Ludvik

Slika 1 - Edo Vaupotič, 1881–1953,
podpolkovnik VKJ, 1925

Glavna sta bila podpolkovnik Edvard Vaupotič in stotnik Drago Kocmut. Že doslej objavljenih zapisov in člankov, tudi njihovih izjav, ne bova ponovno objavljala, vendar pa je za potrebe lokalne zgodovine vseeno nujno povzeti bistvene poudarke strokovne narave. Namreč, zaradi osebne skromnosti sta oba celo zanemarila navesti svoje zasluge v predhodni podpori generalu Maistru, pa tudi pozneje, ko so se že odvijali boji za našo severno mejo. Zanimivo je, da obeh ni med odlikovanci s koroške fronte 1918–1919, sta oba na gestapovskem seznamu »Maistrovih legionarjev« izpred 1941, saj sta bila oba tudi izseljena v Srbijo.

EDVARD VAUPOTIČ (1881-1953)

Edvard Vaupotič, podpolkovnik Vojske kraljevine Jugoslavije, je bil rojen 25. avgusta 1881 v Vidmu (prej Videm ob Ščavnici), sedaj občina Sv. Jurij ob Ščavnici, v hiši, kjer je bila v stari Jugoslaviji tudi gostilna in posojilnica. Namreč, njegov oče Franc, je bil ugleden in bogat vaščan, gostilničar, mesar, poštni uradnik, prvi predsednik prostovoljnega gasilskega društva (od 1886 edino PGD v bližnji okolici), tudi

naprednjak in vodja Društva kmečkih fantov in deklet (1925–1941). Pri Korošakovih v Vidmu št. 13 se nahaja Vaupotičeva preša, verjetno najstarejša v okolici, saj nosi letnico 1735. Sedaj je v pritličju hiše priročni »muzej« borcev generala Maistra, ki seveda čaka boljše čase.

Slika 2 - Spominska plošča na rojstni hiši Edvarda Vaupotiča Videm, Sv. Jurij ob Ščavnici

Slika 3 - Rojstna hiša E. Vaupotiča v Vidmu (»Posojilnica«), 2009

Slika 4 - Muzej Maistrovih borcev v Vaupotičevi hiši – Posojilnici

Zanimivo je, da o Edvardu Vaupotiču ni na voljo nobenih podatkov, saj ta najbližji sodelavec generala Maistra ni niti v ES niti v Velikem slovenskem biografskem leksikonu. To pomeni, da bo potrebno podatke o njegovem vojaškem šolanju in bivanju v avstro-ogrski armadi, pa potem tudi v Vojski kraljevine Jugoslavije, še poiskati. Imamo samo podatke iz njegove izjave, ki je objavljena v zborniku *Boj za Maribor 1918–1919* (»Maistrov zbornik«), Maribor, 1988. Iz nje povzemam bistvena dejstva:

- skupaj z ostalimi slovenskimi častniki v 26. strelskem polku so se že v začetku 1917 začeli tajno sestajati in razpravljati o zlomu Avstro-Ogrske, pa tudi o uresničevanju jugoslovanske ideje;
- navduševali in pridobivali so vojaštvo 26. polka za velike dogodke, ki so se bližali, kar je bilo odločilno, saj je prav 26. polk postal jedro slovenske vojske pod poveljstvom generala Maistra;
- dne 29. oktobra 1918 se je v Mariboru udeležil demonstrativnega pohoda, ki ga je organiziral rez. nadporočnik Gračner; slovenski častniki so rozete na kapah zamenjali s kokardami v narodnih barvah;
- 31. oktobra se je udeležil sestanka, na katerem je »štacijski« poveljnik polkovnik Holik sporočil, da jih je cesar Karl odvezal vojaške prisege, zvečer pa se je udeležil tajnega sestanka v Narodnem domu v Mariboru, kjer jim je major Maister dal navodila za preobrat v Mariboru;
- 1. novembra 1918 je polkovnik že ob 8. uri sklical sestanek vseh poveljnikov enot v Mariboru, zato je stotnik Vaupotič predlagal, naj se takoj pokliče major Maister, ki ni vedel za prestavitev ure sestanka – to je bila odločilna (zgodovinska) poteza stotnika Vaupotiča;
- ker je polkovnik Holik predlagal memorandum 12 točk, kako ravnati, da bi Maribor ostal v nemških rokah, je major Maister odgovoril, da je bil pravkar imenovan za poveljnika Maribora in je zahteval pokorščino vseh prisotnih poveljnikov enot;

- stotnik Vaupotič je takoj zatem prevzel poveljstvo nad bataljonom 26. polka, ločil nemške in slovenske vojake, s slovenskim vojaki (85) je takoj zasedel ključne točke v Mariboru in tako onemogočil vse nemške načrte – kar je pomenilo, da je general Maister tudi dejansko lahko prevzel oblast v Mariboru in na Štajerskem;
- 2. novembra je okrepil stražo na železniški postaji, kjer je rez. poročnik Lederhar organiziral prehranjevalnico in tako preprečil večje roparske pohode; major Maister je bil imenovan za generala;
- 3. novembra je general Maister moral sprejeti pomoč nemškega Schutzwehra, da bi tako preprečil ropanje po mestu in okolici – pridružilo se jim je 50 srbskih prostovoljcev – ujetnikov iz Avstrije in dve četi planinskega polka;
- 4. novembra je bil stotnik Kolšek postavljen namesto Vaupotiča za poveljnika bataljona, vendar so častniki tajno sklenili, da ga odstavijo;
- 5. novembra so se začeli nemiri tudi med vojaki, ker so bili utrujeni, lačni in brez denarja (potem so dobivali po 5 kron, nemški pa 6 kron);
- 6. novembra je nemški Schutzwehr narasel na 4 bataljone, vsak je štel nekaj čez 1.000 pripadnikov (nazadnje celo okrog 6.000, kar so nekateri zgodovinarji sprejeli kot pretiravanje, pri tem pa pozabili, da je prav stotnik Vaupotič vodil obveščevalno službo v »štacijskem« poveljstvu v Mariboru, kar pomeni, da je zbral verodostojne podatke);
- 7. novembra je stotnik Vaupotič ponovno prevzel poveljstvo nad bataljonom 26. strelskega polka, obenem pa je bil tudi postavljen za štacijskega poveljnika v Mariboru;
- 8. novembra je stotnik Vaupotič predal poveljstvo bataljona stotniku Metodu Rajhu, ker je postal referent varnostnih zadev pri obmejnem poveljstvu v Mariboru;
- od 9. novembra so se začeli incidenti in manjši spopadi z nemškim Schutzwehrom, katerim so se pridružili tudi nahujskani delavci, posebno socialdemokrati (železničarji);
- prav dejstvu, da je stotnik Vaupotič prevzel referat za varnostno-obveščevalne zadeve in organiziral tudi potrebno mrežo tajnih zaupnikov, gre zahvala, da so prav preko enega od njih (pribočnika poveljnika Schutzwehra, Čeha po rodu) zvedeli za načrtovani prevrat na dan 24. novembra, zato se je general Maister odločil, da se Schutzwehr razpusti in razoroži s hitro akcijo;
- načrt strogo zaupne narave je 17. novembra 1918 pripravil stotnik Vaupotič, istega dne pa mu je tajni sodelavec zaupal še vse ostale podatke o jakosti in razporeditvi vseh enot in delov Schutzwehra (general Maister pa je pridobil za sodelovanje nekega narednika v Schutzwehru!);
- general Maister je zvečer 22. novembra sklical tajni sestanek vseh poveljnikov vojaških enot in jim razdelil naloge – napad se je začel naslednjega dne ob 4. uri zjutraj in do 7. ure so bile vse enote Schutzwehra razorožene in naslednjega dne tudi napotene v Avstrijo;
- razorožitev Schutzwehra je bila izvedena načrtno in brezhibno, padel je samo nemški častnik, ki se je upiral vdaji;
- po mestu so bili nalepljeni plakati, ki so prebivalcem razlagali, da so šucverovci načrtovali prevrat in da so bili zato razoroženi in napoteni domov;
- avstrijsko poveljstvo v Gradcu je sicer protestiralo in poskušalo ukrepati, vendar je bil general Maister odločen, da ne potrebuje avstrijske pomoči;
- 30. novembra je stotnik Vaupotič predal dolžnost varnostnega referenta in ponovno prevzel dolžnost poveljnika 2. bataljona, sedaj na novo preimenovanega iz 26. v 45. pešpolk;
- zatem je stotnik Vaupotič vstopil v Vojsko države SHS oz. Vojsko kraljevine Jugoslavije in napredoval do podpolkovnika. (Vsekakor bo potrebno poiskati še njegov kadrovski dosje v arhivu VKJ v Beogradu.)

Ostali zgodovinarji in člankopisci so v »Maistrovem zborniku« navedli samo naslednja dejstva:

- stotnik Vaupotič je od polkovnika Holika 1. novembra 1918 ob 8. uri zahteval, da na sestanek pokličejo tudi majorja Maistra (sestanek je bil sklican za 10. uro);
- znano je, da je bil stotnik Vaupotič najbolj izkušen vojaški poveljnik, zato ga je general Maister tudi postavil za poveljnika 26. pešpolka;
- stotnik, pozneje major, Vaupotič je užival velik ugled med vojaki in častniki.

To pa je bilo tudi vse. Če sedaj strnemo tisto, kar je napisano, in izluščimo osnovni pomen, bomo vsekakor ugotovili naslednje:

Zasluge za uspešen zaključek bojev za severno mejo moramo pravično porazdeliti tudi med mnoge slovenske častnike, ki so še pred samim razpadom Avstro-Ogrske in njene vojske prikrito in tajno agitirali za osvoboditev izpod avstro-ogrskega jarma in za združitev z ostalimi južnoslovanskimi narodi. Med njimi je vidno mesto zavzemal tudi stotnik Edvard Vaupotič na službi v 26. strelskem polku, ki je bil v začetku 1917 na tirolski fronti. In prav častniki in vojaki 26. strelskega polka so ostali zvesti svojemu novemu poveljniku v odločilnih bojih za Maribor in severno mejo.

Zgodovinske zasluge za razorožitev nemškega Schutzwehra vsekakor pripadajo prav stotniku Vaupotiču, ki je kot referent za varnostno-obveščevalne zadeve preko tajnega sodelavcu pravočasno zvedel za načrtovani prevrat, pa tudi za odlično pripravljeno in izvedeno akcijo zjutraj 23. novembra 1918, ko je bila nemška »zelena garda« razorožena in njeni pripadniki, okrog 6.000 jih je bilo, napoteni domov.

Prav zaradi pravilnega vrednotenja zaslug podpolkovnika Vaupotiča je potrebno, da se kmalu zbere nekaj občinskega denarja in da se priskrbijo arhivski dokumenti z Dunaja in iz Beogradu. Le tako bo mogoče popolnoma raziskati njegovo življenje in s tem tudi zgodovinske zasluge, saj je očitno, da si zasluži dostojno mesto ne samo v spominu Maistrovih borcev, temveč tudi slovenske vojaške zgodovine nasploh.

Po upokojitvi sta se zakonca Vaupotič nastanila v Mariboru, v Ulici Pod Hribom in jo

Sl.5 - Vaupotič, Hauptmann – stotnik AOV, 1918

Slika 6 - Poročna slika majorja Vaupotiča, 1930

opremila z baročnim pohištvo. Sedanji lastniki so hišo prenovili, zadržali so dragoceno francosko pohištvo, ohranili pa so celo nekaj osebnih predmetov podpolkovnika Vaupotiča. Potomcev, namreč, nista imela.

Slika 8 - Vaupotičeva hiša, Pod hribom, Maribor (prenovljena)

Slika 7 - Grob Vaupotičevih, Pobrežje, Maribor, 1977

Podpolkovnik Vaupotič je umrl 1953 v Mariboru in je pokopan na pobreškem pokopališču. Njegova soproga Josipina počiva od leta 1977 poleg njega.

DRAGO KOCMUT (1890-1980)

Slika 9 - Drago Kocmut, rez. stotnik VKJ, 1955

Drago Kocmut je bil rojen 1890 v Vidmu št. 3 (stara številka) v veliki in spomeniško zaščiteni hiši in ugledni družini. Njegovi dve sestri sta bili učiteljici, seveda pa sem najlepše spomine ohranil na »gospodično Lojzko«, pri kateri sva s sestrično Majdo (Korošakovo) opravila 1946 izpit »čez 4. razred«, da sva se lahko vpisala na nižjo gimnazijo. In ko sem potreboval pomoč pri vpisu na gimnazijo v Mariboru, mi je pomagal prav Kocmutov Karlek, kot so mu pravili, takrat direktor banke v Mariboru, da bi mi naslednje leto svetoval vpis v podčastniško sanitetno šolo v Mariboru.

No, Drago Kocmut je 1912 končal šolanje v mariborski kadetnici in kot intendantski častnik avstro-ogrske vojske služboval v Dubrovniku, Sarajevu in Doboju, da bi bil 1917 premeščen v Gradec in nazadnje v Maribor.

V svoji izjavi za Maistrov zbornik navaja, da je 1917 kot nadporočnik intendanture Vojnega poveljstva v Gradcu spoznal majorja Rudolfa Maistra iz 26. strelskega polka in da sta postala tudi iskrena prijatelja. Redno sta se sestajala, s tem, da mu je nadporočnik Kocmut tudi prinašal kopije zaupnih vojaških dokumentov, katere je ta dobil od generalštabnega

podpolkovnika J. V., Čeha po rodu in velikega prijatelja Slovencev, iste pa je major Maister posredoval dr. Antonu Korošču, poslancu parlamenta in takratnemu predsedniku Jugoslovanskega kluba na Dunaju. Že takrat mu je major Maister govoril, da bo potrebno tudi vojaško zavarovati severno mejo na Štajerskem in zasesti slovensko Koroško.

Nadporočnik Drago Kocmut se je takoj po zlomu avstro-ogrske vojske 2. novembra 1918 javil majorju Maistru v Mariboru, ki je bil izredno vesel prijateljevega prihodu. Takoj mu je poveril vodstvo intendature štacijskega poveljstva v Mariboru.

Naloga je bila odgovorna, saj sta bila v Mariboru dve velika vojaška skladišča – pri Magdalenskem parku in v Melju pri carinarnici. Novopostavljeni intendant je najprej dobro zavaroval oboje skladišč in druge objekte (pekarno, kuhinje, častniško obednico), nato pa so v dveh dneh opravili inventuro ogromnih količin živil in vojaške opreme.

Zelo važna je navedba nadporočnika Draga Kocmuta, da je štacijsko poveljstvo v Mariboru takrat razpolagalo z zadostno količino denarja (skupaj so dobili dva milijona kron) za izplačilo vojaških plač, tudi celotna oskrba naj bi bila odlična, kar je znatno pripomoglo, da so bile vse naloge in akcije opravljene v celosti in po načrtih.

Drago Kocmut, ki je bil 1919 upokojen kot intendantski stotnik, navaja, da je bil 23. november 1918, ko so razorožili nemško zeleno gardo, najsrečnejši dan slovenskih vojakov in častnikov, saj je to tudi pomenilo, da je Maribor ostal v slovenskih rokah.

Dne 26. novembra 1918 je posle intendature prevzel major Dragotin Stropnik, nadporočnik Kocmut pa je vodil referat oskrbe z živili.

Kasneje Drago Kocmut ni nadaljeval vojaške kariere. Po letu 1919 se je v Mariboru zaposlil kot uradnik Mestne hranilnice in nazadnje bil tudi njen ravnatelj. Aprila 1941 je bil z družino izseljen v Srbijo, po povratku 1945 pa je bil direktor Komunalne banke in nazadnje tudi Narodne banke v Mariboru. Umrl je 1980 in je pokopan v družinski grobnici v Sv. Juriju ob Ščavnici. Potomci zgleđno skrbijo za ugled Kocmutove rodovine.

Viri:

- Zapiski in fotografije: Vincenc Luka(†), 2009, Radenci (pri Marijan F. Kranjcu /MFK/)
- Zapiski in izjave domačinov iz Sv. Jurija ob Ščavnici (MFK)
- Maistrov zbornik, Boj za Maribor 1918–1919, 1988, Maribor
- Odlikovanci s Koroške fronte 1918–1919. spletna stran Vojaštvo – Military (MFK)
- Seznam »Maistrovih legionarjev«, spletna stran Vojaštvo – Military (MFK)